Матеріали і дослідження
з археології Прикарпаття і Волині.
2012. Вип. 16. С. 541–550.

Оксана АДАМИШИН

ДОСЛІДЖЕННЯ ДАВНЬОРУСЬКОГО ПЕРІОДУ ПРАЦІВНИКАМИ ВІДДІЛУ АРХЕОЛОГІЇ ІНСТИТУТУ СУСПІЛЬНИХ НАУК АН УРСР

Інститут суспільних наук АН УРСР засновано в 1951 р. у Львові (у 1993 р. його перейменовано на Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України). У той час він був єдиною академічною науково-дослідною установою гуманітарного профілю в західному регіоні України [Ісаєвич, Микитів, 2001, с. 7]. Основне наукове завдання закладу полягало в площині всебічного і системного дослідження проблем суспільствознавства та історії України. У складі Інституту діяли такі відділи – філософії, новітньої історії, історії суспільних рухів, історії культури, української літератури, мовознавства, археології.

У 1951 р. в Інституті було 86 співробітників, з них – 47 наукових працівників (6 докторів наук, в тому числі один академік, 12 кандидатів наук). Першим директором Інституту став академік АН УРСР Олексій Нестеренко, заступником з наукової роботи – М. Смішко, вченим секретарем – М. Нечиталюк [Ісаєвич, Микитів, 2001, с. 6, 14].

Певною специфікою наукової діяльності Інституту відзначався відділ археології. Науковці відділу вивчали найдавніший (переважно дописемний) період історії нашого народу не лише у рамках загальноукраїнської історії та культури, але й в контексті загальноєвропейського і світового історичного процесу.

Варто зауважити, що академічний відділ археології у Львові був створений набагато раніше – ще у 1940 р., і належав він до Інституту археології АН УРСР в Києві. Установа нараховувала тоді понад 15 працівників; її першим завідувачем був Маркіян Смішко. Він очолював відділ археології від 1940 по 1961 рік (з перервами). У перші роки існування відділу розпочалась плідна наукова робота, спрямована на розширення джерелознавчої бази шляхом організації археологічних розвідок й розкопок, що проводились відповідно до фахового рівня старшого та молодшого покоління спеціалістів [Смішко, 1959, с. 6].

У цій статті подаємо узагальнену інформацію про діяльність працівників відділу археології за 1951–1993 роки (період існування Інституту суспільних наук АН УРСР), які займалися давньоруським періодом. Насамперед, це В. Ауліх, Р. Багрій, В. Гупало, О. Джеджора, О. Корчинський, Ю. Лукомський, О. Овчинніков, В. Оприск, С. Пеняк, В. Петегирич, О. Ратич, М. Рожко, І. Свєшніков, М. Филипчук, В. Шолом'янцев-Терський. У своїх наукових працях учені радянського періоду доводили автохтонне походження слов'янських народів, обґрунтовували межі їхнього розселення, вказували на особливості матеріальної та духовної культури, широко декларували монолітну єдність давньоруської народності, яку трактували як "колиску братніх народів". Інтерес до давньоруської проблематики пояснювався політичними, історичними та регіональними особливостями.

Рис. 1. Олексій Ратич.
Fig. 1. Oleksiy Ratych.

Цікавою у львівській археології є постать Олексія Ратича. Юрист за фахом, він з 1946 р. пов'язав все своє життя з професійною археологією. З 1947 по 1959 роки займав посаду молодшого, а з 1963 р. – старшого наукового співробітника [НА ІУ НАН України, спр. 253, с. 57–58]. У 1953 р. захистив дисертацію "Древньоруські пам'ятки на території Галицької та Волинської земель". Йому належить

низка досліджень у галузі давньоруської історії, зокрема, історичні розвідки про літописні міста – Городок, Пліснеськ, Судову Вишню, Галич, Звенигород та багато інших [Ратич, 1976; Петегирич, 2006, с. 12]. Він є автором узагальненої праці “Древньоруські археологічні пам’ятки на території Західних областей УРСР” [Ратич, 1957, с. 3] та третього розділу “Населення Прикарпаття і Волині в епоху Київської Русі та в період феодальної роздробленості” – фундаментальної праці відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР “Населення Прикарпаття і Волині за доби розкладу первіснообщинного ладу та в давньоруський час” [Ратич, 1976, с. 132–207].

У 50-х рр. XX ст. він започаткував професійні археологічні розкопки у Львові на території Високого Замку. Результати дослідження показали, що поселення тут існувало задовго до першої літописної згадки 1256 р. Науковець датував найдавніше поселення на Замковій Горі X–XI ст. [Ратич, 1956, с. 103—112; 1961, с. 15–127; Петегирич, 2006, с. 12].

У 1960–х роках відновлюється вивчення давньоруських старожитностей Давнього Галича. Розпочав дослідження відомий фахівець у галузі слов’янської та давньоруської археології Вітольд Ауліх. Він народився у сім’ї службовців у Львові (поляк за національністю), у 1950 р. закінчив філологічний факультет Львівського університету, але згодом став професійним археологом. У 1954–55 роках В. Ауліх проводив перші самостійні археологічні дослідження біля села Ріпнів на Львівщині (вивчення цієї пам’ятки розпочав Ю. Захарук у 1950 р.) [Захарук, 1955, с. 40]. Здобуті у Ріпневі матеріали лягли в основу написання кандидатської дисертації В. Ауліха “Давньоруське селище VI–XI ст. у с. Ріпнів Львівської області” [Петегирич, Оприск, 1998, с. 40], яку він успішно захистив в 1960 р. З 1963 р. він розпочав наукові дослідження в Інституті суспільних наук АН УРСР на посаді старшого наукового працівника.

Рис. 2. Вітольд Ауліх.
Fig. 2. Vitold Aulikh.

З 1969 р. проводив стаціонарні багатолітні розкопки на Крилоській Горі [Ауліх, 1973, с. 40–41] і загалом двадцять п’ять років свого життя присвятив княжому Галичу [Петегирич, 2010, с. 11]. Вчений довів, що на місці літописного Галича попередньо існувало поселення VIII ст. н.е. [Ауліх, 1969, с. 40–41]. Матеріали досліджень опубліковані в кількох наукових працях [Ауліх, 1973, 1976, 1982].

Польові роботи впродовж тривалого часу велися Галицькою експедицією Інституту суспільних наук АН УРСР, яка у 1989 р. була реорганізована у постійнодіючу археологічно-архітектурну експедицію. Результати багаторічного вивчення Галича висвітлені в колективній монографії “Археология Украинской ССР. Раннеславянский и древнерусский периоды”. В. Ауліх є також автором ще трьох розділів книги “Населення Прикарпаття і Волині за добу первіснообщинного ладу та в давньоруський час”.

Добре відомим дослідником різних археологічних періодів, в тому числі і давньоруського часу, був Ігор Свєшніков [Гупало, 2005]. В 1935 р. Ігор став студентом юридичного факультету Львівського університету. Через рік випадково потрапив на лекції відомого польського археолога Леона Козловського, і з цього часу настільки захопився археологією, що вона стала головним змістом усього його життя [Гупало, 2005, с. 7]. З травня 1945 р. І. Свєшніков розпочинає наукову працю в Львівському історичному музеї, а вже в червні стає завідувачем археологічного відділу [НА ІУ НАН України, спр. 38, с. 158]. В цьому ж році він знову поступає на історичний факультет Львівського університету, який закінчує у 1950 р. Таким чином, його студентське життя (з перервами) тривало 15 років.

У 1959 р. І. Свєшніков переходить на роботу у відділ археології Інституту суспільних наук АН УРСР і досліджує низку археологічних культур різних хронологічних періодів, переважно енеоліту і доби бронзи.

На початку 1980–х рр. І. Свєшніков розпочав черговий етап досліджень літописного Звенигорода, що у Львівській обл., які тривали до 1994 р. Результатом археологічної праці Звенигородської експедиції стало відкриття берестяних грамот, унікальних виробів з дерева, шкіри, чорного та кольорового металу, скла, каменю, кераміки та ін. Своєрідним підсумком діяльності Звенигородської археологічної експедиції під керівництвом І. Свєшнікова було видання низки публікацій про літописний Звенигород [Свєшніков, 1982, 1987, 1990].

Рис. 3. Ігор Свєшніков.
Fig. 3. Igor Sveshnikov.

Княжий Львів досліджував Роман Багрій (1927–1993), який у 1957–1963 роках він був старшим лаборантом, а з 1979 р. – молодшим науковим співробітником відділу археології [НА ІУ НАН України, спр. 3, с. 44; Романова, 2002, с. 45]. Наприкінці 70-х років XX ст. науковець досліджував центральну частину Львова, де на площі І. Підкови виявив рештки міського оборонного муру та міський шпиталь, згадки про який знаходимо у писемних джерелах під 1385 р. [Багрий, 1981, с. 226–227]. У 1982–1983 роках Р. Багрій проводив археологічні дослідження Замкової Гори у Львові [Багрій, 1990, с. 117]. У її північній частині виявлено білокам'яну оборонну вежу XI ст. діаметром 10 м. Важливими були його дослідження фортеці Тустань, під час якої дослідник організував співпрацю відділу археології Інституту суспільних наук з Львівським історико-архітектурним заповідником [Багрий, 1975, с. 97–98; НА ІУ НАН України, спр. 3, с. 75].

Археологічним дослідженням давньоруського часу на території Закарпаття займався Степан Пеняк (1927 р. н.) – працівник відділу археології Інституту суспільних наук з 1985 по 1993 р. Він досліджував поселення і могильники давньоруського часу в Червеньові, Зняцеві та поселення раннього середньовіччя в Холмоку, Галочі, Берегові в Закарпатській області.

Ще одним дослідником княжого періоду був Володимир Шолом'янцев-Терський (1918–1988), який у 1952 р. поступив на історичний факультет Латвійського держуніверситету, після закінчення якого у 1958 р переїжджає до Львова [Зарубій, 2009, с. 56–57]. У 1960 р. науковець брав участь у Волинській археологічній експедиції Львівського історичного музею, що вивчала літописне місто Пересопницю [Терський, 1998, с. 152–157]. Від цього часу сферою його зацікавлень стає археологія княжої доби. Кілька років розкопував літописний Звенигород та інші давньоруські міста Галичини та Волині. За результатами багаторічної праці написав і захистив дисертаційне дослідження.

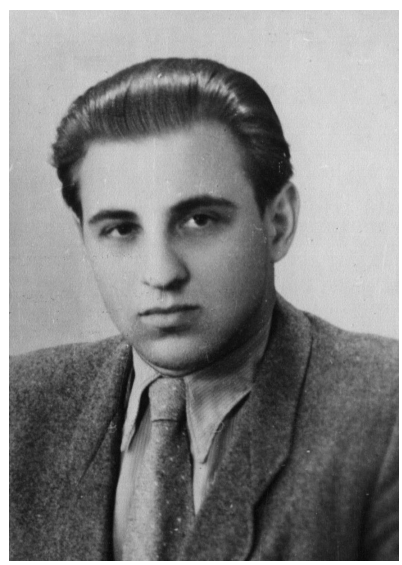

Рис. 4. Роман Багрій.
Fig. 4. Roman Bagriy.

Вивчення княжого Львова давньоруського часу продовжив Володимир Петегирич. Він народився у 1948 році у с. Винники Дрогобицького р-ну Львівської обл. У 1966–1971 роках навчався на історичному факультеті Львівського університету. З грудня 1975 р. працював на посаді молодшого наукового співробітника, з 1997 р. – на посаді вченого секретаря Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України [Лукомський, Павлів, 2009]. Лише в період 1975–1978 років брав участь у роботі 9 археологічних експедицій, з яких 4 очолював (Майдан-Липенський, Городок та ін.) [Петегирич, 1995, с. 238–249]. З 1974 р. розпочинає дослідження Белза, яке тривало до початку 90-х років минулого століття. У 1986 р. Володимир Михайлович проводив

археологічні розкопки літописного Буська [Петегирич, 2001, с. 199], у 1992 р. – археологічні дослідження Львова, зокрема, Площі Старої на вулиці Різні [Петегирич, 2006а, с. 34–37].

Рис. 5. Володимир Шоломенцев-Терський.
Fig. 5. Volodymyr Shelomentsev-Terskyi.

Одним із дослідників пізнього середньовіччя був Михайло Рожко (1939–2004). У 1962 р. вступив до Львівського державного інституту прикладного і декоративного мистецтва на факультет художньої кераміки. В 1969–1979 роках працював асистентом кафедри архітектури Львівського сільськогосподарського інституту, де викладав рисунок і скульптуру. В цей період М. Рожко починає досліджувати народні житла і давні шляхи на території Прикарпаття і Карпат у X–XIV ст. У 1969 р. дослідник вперше відвідав скелі Урича, де знаходиться відома пам'ятка Тустань [Лукомський, 2009, с. 9], а уже в 1971 р. розпочинає дослідження цієї фортеці. В 1979 р. М. Рожко став науковим співробітником Інституту суспільних наук АН УРСР, довголітнім керівником наукової експедиції [НА ІУ НАН України, спр. 37, с. 55–56] (1978–1989), яка діяла як загін Львівської обласної археологічної експедиції, а з 1982 р. – як окрема Карпатська архітектурно-археологічна експедиція [Рожко, 1996, с. 8]. В результаті довготривалих досліджень М. Рожко датує виникнення перших оборонних споруд Тустані IX ст., а кінцеву фазу дерев'яної забудови – XIII ст. [Рожко, 1996, с. 210].

Значний внесок у вивчення давньоруського періоду зробила Віра Гупало. У 1993 р. захистила кандидатську дисертацію "Середньовічна кераміка заходу України", працювала начальником Волинської археологічної експедиції, проводила дослідження давньоруських курганних могильників X–XI ст. і XII–XIII ст. біля села Берестяне Ківерцівського р-ну Волинської обл. [Гупало, 2006]. З 1986 р. пов'язує своє життя з Інститутом суспільних наук, спочатку як аспірант (1986–1989), потім як науковий співробітник. У 1985–86 роках вона – учасник Звенигородської археологічної експедиції під керівництвом І. Свєшнікова. Вивчала пам'ятки доби Київської Русі та пізнього середньовіччя, нового часу (Підборецький монастир та Бернардинський костел, що на Рівненщині) [Гупало, 2007, с. 315–336]. З 2010 р. продовжує дослідження літописного Звенигорода [Гупало, 2009, с. 127–153].

Ґрунтовного аналізу заслуговує діяльність Юрія Лукомського. Він народився 1961 р. в Івано-Франківську. У 1978–1984 роках навчався на архітектурному факультеті Національного університету "Львівська політехніка". З 1983 р. працює на посаді інженера-архітектора відділу археології Інституту суспільних наук, пізніше – наукового співробітника [НА ІУ НАН України, спр. 723, с. 2]. Брав участь в архітектурно-археологічних дослідженнях Тустані, Бубнища, Розгірча, Лаврова, Жовкви, Львова, та ін. Однак головним дослідженням Юрія Володимировича є Давній Галич. У 1981 р. дослідник очолював архітектурний загін Галицької археологічної експедиції, самостійно вивчав рештки церков літописного Галича: Кирилівську, Благовіщенську, Іванівську, Воскресенську, Пантелеймонівську, Богородичну церкви, а також Старостинський замок. Захистив кандидатську дисертацію з архітектури.

Одним з учнів І. Свєшнікова був Олександр Овчинніков (1962–1995). Тривалий час він працював науковим співробітником Звенигородської археологічної експедиції, спеціалізувався з вивчення археологічних пам'яток давньоруського часу. Написав кілька статей про літописний Пліснеськ, Судову Вишню та ін. Чи не найбільше дослідник цікавився ювелірною справою доби середньовіччя, працював над дисертацією "Ювелірне виробництво Давнього Галича". У 1991 р. досліджував городище "Святовитове Поле" у Львові. Від свого вчителя І. Свєшнікова перейняв знання у галузі реставрації археологічних предметів [Мацкевий, Лукомський, 2002,

с. 57]. Колеги О. Овчиннікова пам'ятають його як талановиту людину з оригінальними підходами до вирішення наукових проблем.

Рис. 6. Олександр Овчінніков.
Fig. 6. Olexandr Ovchinnikov.

Дослідником уже згаданого нами Галича була також Олена Джеджора. У 1985 р. закінчила історичний факультет Львівського університету, працювала науковим співробітником Інституту суспільних наук з 1987 р. по 1997 р. Наприкінці 1980-х років Олена Володимирівна очолила археологічний загін із вивчення Давнього Галича у с. Крилосі [НА ІУ НАН України, спр. 67, с. 292], завдяки діяльності якого виявлено комплекс житлових та господарських об'єктів X–XII ст. До початку 90-х років XX ст. О. Джеджора вивчала розвиток топографічної структури давньоруського Галича [Джеджора, 1991, с. 70].

В галузі давньоруської тематики плідно працює Орест Корчинський. Народився у Львові в 1952 р. в родині службовців. В 1972–1977 роках був студентом історичного факультету Львівського університету. З 1980 по 1992 р. працював в Інституті суспільних наук [НА ІУ НАН України, спр. 21, с. 131]. В 1997 р. захистив кандидатську дисертацію "Городища IX–XIV ст. в басейні Верхнього Подністров'я". Йому належить дослідження низки городищ давньоруського часу, серед яких найбільше вивчені пам'ятки в Жидачеві та Стільську Львівської обл.

У складі Верхньодністрянської експедиції під керівництвом О. Корчинського розпочав свою наукову діяльність як спеціаліст у галузі слов'янської проблематики М. Филипчук. Він народився у 1955 р. на Івано-Франківщині, у 1977–1982 роках був студентом історичного факультету Чернівецького державного університету, а в 1987 р. став молодшим науковим співробітником відділу археології Інституту суспільних наук [НА ІУ НАН України, спр. 21, с. 205]. З 2000 р. працює у Львівському національному університеті ім. І. Франка. У 1990 р. Михайло Андрійович розпочав новий виток археологічних досліджень літописного Плісненська, які ведуться до сьогодні.

Вивченням давньоруського села займається Василь Оприск [Оприск, 1997, с. 144–151]. Народився у 1950 р. в с. Гонятичі Миколаївського р-ну Львівської обл. Закінчив історичний факультет у 1972 р. і в 1974–77 роках навчався в аспірантурі Інституту суспільних наук АН УРСР. З 1977 р. працює тут молодшим науковим співробітником [Ісаєвич, Микитів, 2001, с. 270].

Отже, вивчення давньоруського періоду впродовж тривалого часу було одним із провідних і пріоритетних напрямів наукових досліджень відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР. Про це може свідчити, найперше, факт існування при відділі чотирьох постійнодіючих археологічних експедицій – Галицької (керівник – В. Ауліх), Звенигородської (керівник – І. Свєшніков), Карпатської (керівник – М. Рожко) та Верхньодністрянської (керівник – О. Корчинський), які збагатили вітчизняну історію і культуру новими важливими фактами та археологічними матеріалами. Була детальніше вивчена матеріальна і духовна культура, а також фортифікаційна система городищ та міст княжого часу.

У 2001 році при Інституті українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України створено Археологічний музей, який продовжує традиції археологічного відділу Культурно-історичного Музею Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові ще з довоєнного часу [Ситник, 2004, с. 29]. У фондах музею зберігається велика кількість матеріалів давньоруського періоду, що були зібрані працівниками Інституту суспільних наук АН УРСР. Зважаючи на велику кількість колекцій, зупинимось на найважливіших.

Однією з найбагатших є звенигородська колекція. Археологічні дослідження літописного Звенигорода проводили О. Ратич і В. Шоломенцев-Терський, І. Свєшніков і В. Гупало (1952, 1971–1993). Матеріали походять з розкопок та розвідок таких урочищ, як Острови, Дитинець,

Вали, За Хмільником, Загородище, Окольний Город, Торговиця. Загальна кількість експонатів сягає 9,5 тисяч. В основному матеріали представлені керамікою (горщики, миски, кухлики), металевими речами, виробами з кістки. Найцікавішими знахідками є різні прикраси, металеві вироби, шкіряне взуття, ножиці, ножі, гребінці, лощильні кістки, свистки та багато інших речей.

Галицька колекція нараховує більше 12 тис предметів (збірки представлені керамічним матеріалом, металевими, кістяними та скляними виробами, прикрасами). Історія формування цієї колекції досить тривала – її створювало багато осіб. Серед них треба відзначити В. Ауліха, який продовжив дослідження Давнього Галича у післявоєнний період. У 1970-х рр. дослідник вивчав планувальну структуру міста в урочищах Базар, Плебанія, Шевчуків Сад, Благовіщинське. Всередині 80-х років XX ст. вивчення княжої столиці вели Ю. Лукомський (урочища Царинка, Над Горбом, Церквиська) та О. Джеджора (урочища Під Горбом, Плебанія).

Окрім княжого Галича, В. Ауліх досліджував також пам’ятки, які знаходились на території Рівненської обл., наприклад, Білів, 1962 р. (фондова колекція складається з більше ніж сто експонатів); Дорогобуж, 1968 р., урочище Городище (чотири з половиною сотні речей). Відомим дослідженням В. Ауліха є пам’ятка Зимно (1957), урочище Жидівське (Володимир-Волинський р-н Волинської обл.). У фондах музею зберігається лише невелика частина цієї колекції – три сотні екземплярів (інша – у Володимирі-Волинському).

Очікують всебічного вивчення археологічні збірки з пам’яток, які досліджував О. Ратич: Дем’янів Івано-Франківської обл., урочище Мірчуки (1962–1963 рр., майже тисяча предметів); Ріпнів Буського р-ну Львівської обл. (1954–1955), урочище Базнище. У фондах музею ріпнівська колекція нараховує шістсот предметів, а інша частина археологічних матеріалів знаходиться у Львівському історичному музеї.

У 1959 р. О. Ратич досліджував городище у Судовій Вишні (Мостиського р-ну Львівської обл.), в урочищі Замчисько. Археологічна збірка нараховує лише трохи більше вісімдесяти експонатів (інші – в фондах ЛІМу). У 1965 р. дослідник проводив археологічні обстеження Валентинова (Луцького р-ну Волинської обл.), звідки у фондах музею є більше ніж сто експонатів. Ще одна пам’ятка з Волині – Перемиль, колекція з якої нараховує близько сотні екземплярів. У 1972 р. О. Ратич досліджував пам’ятку Верхнє Синьовидне (Сколівський р-н Львівської обл., урочище Городище), яка у фондових колекціях давньоруського часу музею представлена невеликою кількістю речей (90 екз.).

Однією з найбільших колекцій давньоруського часу є збірки зі Львова, з пам’ятки “Золотий Лев”, яка нараховує 11,5 тис. експонатів. Пам’ятку (площа Стара, вул. Різні, ринок Добробут) досліджували у 1992 р. В. Петегирич та В. Івановський. Речовий матеріал представлений в основному керамічними, металевими та дерев’яними виробами. Також були знайдені срібні монети, викарбувані в Нідерландах за часів Філіпа IV (дата емісії 1664) та срібна монета, викарбувана в Речі Посполитій за часів Яна Казимира (дата емісії 1663).

Досить чисельна колекція з Белзу. Пам’ятку досліджували ще у 1938 р., а згодом у 1955 р. працівники Інституту суспільних наук розпочали новий етап її археологічного вивчення. У 1970–1980-х роках археологічне дослідження Белзу, що знаходиться у Сокальському р-ні Львівської обл. (урочища Замочок, Гора, За рікою), проводилось під керівництвом В. Петегирича. Кількість експонатів налічує більше двох тисяч. Найцікавішими є різні прикраси, серед яких браслети округлої форми, проколки із рогу, підвіски з іклів кабана та багато керамічних і кам’яних виробів.

Наступною збіркою в давньоруській колекції музею є Буськ Львівської обл., що нараховує більше півтори тисячі екземплярів. Пам’ятку досліджував В. Петегирич у 1988–1989 роках (урочища Воляни, Городище, церква Параскеви).

Колекція Пліснеська (с. Підгірці Бродівського р-ну Львівської обл.), що досліджувалась у 1947 р. І. Старчуком, а у 1990 р. М. Филипчуком у фондах Археологічного музею налічує майже чотири тисячі екземплярів.

Окрім тривалих досліджень княжого Звенигорода, В. Гупало у 1985–1986 роках досліджувала також пам’ятку Берестяне (Ківерцівського р-ну, Волинської обл.) в урочищах Городище і Бичалка. Колекція з цієї пам’ятки нараховує близько ста експонатів. У фондах музею зберігається давньоруська колекція зі Стільська (Миколаївського р-ну, Львівської обл.), яке у 1987 р. досліджував О. Корчинський. Кількість експонатів тут невелика – лише трохи більше ніж сто речей.

Вищезазначені колекції давньоруських матеріалів у фондах Археологічного музею описані вибірково (відібрані найголовніші та найчисельніші). Детальний каталог усіх матеріалів буде опубліковано в майбутньому – сьогодні ведеться детальна звірка і переінвентаризація усіх фондових колекцій музею.

Треба наголосити, що археологічні колекції є цінним джерелом для вивчення давньої історії нашого краю. Їх можна порівняти із сучасним архівом, у якому історичні джерела не змінюються – підлягають зміні лише історичні епохи, інтерпретація фактів, підходи і методи наукового дослідження. Дуже вдало про це написав академік НАН України Ярослав Ісаєвич: *“У наш час розуміння культурної спадщини стає дедалі більш виваженим і всебічним. Адже культурні цінності, які нагромаджувались у різні періоди, навіть наперекір несприятливим обставинам, згуртовують різних за національністю, фахом та поглядами людей”* [Ісаєвич, 1995, с. 195].

Отже, вивчення давньоруського періоду працівниками Інституту суспільних наук залишалося пріоритетним впродовж багатьох десятків років, що пояснюється значним інтересом до творення першої української держави – Київської Русі, яка згодом переросла в удільне Галицько-Волинське князівство, що сформувалося на теренах сучасної Західної України.

Завершуючи короткий огляд, можна виділити кілька етапів вивчення давньоруської археології в Інституті суспільних наук. Перший – це 1950-ті роки. Він характеризується, переважно, накопиченням джерел, вивченням відповідної літератури і літописів, пошуками археологічних об’єктів та їхньою систематизацією, що знайшло своє відображення в енциклопедичних і довідкових виданнях.

Другий етап датуємо 1960-ми роками. Для нього властиві широкі професійні дослідження кількох археологічних пам’яток і тривалі розвідувальні роботи (вивчали топографію і оборонні споруди давньоруських літописних городів). О. Ратич в цей час досліджував городища, В. Ауліх та Р. Багрій зосередили свою увагу на території Волині. Саме в цей час відділ археології розпочав регулярне видання колективного щорічного випуску “Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині”.

Третій етап припадає на 70–80-ті роки XX ст. Він характеризується створенням постійнодіючих археологічних експедицій, які вели широкомасштабні польові дослідження. Розпочинається систематичне вивчення давньоруських міст: О. Ратич досліджував Львів, Пліснесько; Р. Багрій – Львів; В. Петегирич – Белз, Буськ, Львів; О. Корчинський – Стільсько, І. Свєшніков – Звенигород. Опубліковано колективні видання з давньоруської тематики “Населення Прикарпаття і Волині за доби розкладу первіснообщинного ладу та в давньоруський час” (1976) та “Археологічні пам’ятки Прикарпаття і Волині ранньослов’янського і давньоруського періодів” (1982). Вийшли друком невеликі монографічні роботи “Довідник з археології України. Ровенська область” під авторством І. Свєшнікова і Ю. Нікольченка (1982), “Звенигород. Краєзнавчий нарис” І. Свєшнікова (1987) та інші.

Четвертий етап – це 1990-2000 роки, які принесли значні зміни в дослідження відділу археології. Завдяки активній діяльності молодих науковців археологія починає набирати нових відтінків – архітектурного (Ю. Лукомський), фортифікаційного (М. Рожко), який є автором монографії “Тустань давньоруська наскельна фортеця”, історично-топографічного (О. Джеджора), поховально-обрядового (В. Гупало). В. Гупало, зокрема, є автором монографії “Берестянські курганні могильники кінця X–XI ст.” Побачило світ колективне видання “Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянський и древнерусский

периоды)” (1990), започатковано археологічний журнал “Studia Archaelogica” (1993) та інформативний збірник “Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині” (1992, 1993). Дослідження давньоруського періоду у відділі археології продовжує залишатися актуальним і пріоритетним досьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

Археологічні пам’ятки...

1982 Археологічні пам’ятки Прикарпаття і Волині ранньослов’янського і давньоруського періодів. – К. – 266 с.

Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья...

1990 Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянський и древнерусский периоды). – К. – 188 с.

Ауліх В. В.

1969 Звіт про роботу Галицької археологічної експедиції Інституту суспільних наук АН УРСР та Івано-Франківського музею в 1969 р. – Львів. – 43 арк.

1973 Галицька експедиція // Пам’ятки України. – №1. – С. 40–41.

1976 З історії літописного Галича // Дослідження з слов’яноруської археології. – Київ. – С. 120–134.

1982 Населення південно-західного пограниччя Київської Русі // Київська Русь: культура, традиції. – Київ. . – С. 4–12.

1986 Галич // Археология Украинской ССР. Раннэславянский и древнерусский периоды. – Киев.– Т. 3. – С. 286 –295.

Багрій Р. С.

1975 Из исследований древнерусского городища Тустань // Новейшие открытия советских археологов. – Киев. – Ч. 3. – С. 97–98.

1981 Розкопки во Львове // АО 1980 года. – Москва. – С. 226–227.

1990 Археологічні дослідження ранньосередньовічного Львова // Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский периоды). – Київ – С. 116–119.

Гупало В.

2005 Ігор Кирилович Свєшніков: віхи життєпису // МДАПВ. – Львів – Вип. 9. – С. 7–9.

2006 Берестянські курганні могильники кінця X–XI ст. – Львів. – 180 с.

2007 Дослідження крипти №3 під бернардинським костелом у Дубні // МДАПВ. – Львів – Вип. 11. – С. 315–336.

2009 До питання про “особливості печі” у давньому Звенигороді на Білці // МДАПВ. – Львів – Вип. 13. – С. 127–153.

Джеджора О.

1991 Проблеми історичної топографії давнього Галича // Записки НТШ. Праці історико-філософської секції. – Т. CCXXII. – Львів. – С. 292–303.

Зарубій Е.

2009 Історія відділу археології Львівського історичного музею // Наукові записки. Львівський історичний музей. – Львів. – Вип. 13. – С. 152–172.

Ісаєвич Я.

1995 Україна давня і нова. Збірник статей. – Львів. – С. 195.

Ісаєвич Я., Микитів Б.

2001 Інститут суспільних наук – Інститут українознавства. Етапи історії // Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України. Наукова діяльність, структура, працівники. – Львів. – 336 с.

Корчинський О. М., ПетегиричВ. М.

1987 Иследования летописного Городка // АО 1985 года. – Москва. – С. 348

Лукомський Ю.

2009 Життєпис Михайла Рожка // Фортеця. – Львів. – Кн. 1. – С. 8–14.

Лукомський Ю., Павлів Д.

2009 Археолог княжої доби // Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України в 2008 р. Інформаційний бюлетень. – Львів. – С. 150–153.

Мацкевий Л.

1998 Багатогранність таланту І. Свєшнікова // МДАПВ. – Львів. – Вип. 7 – С. 53–55.

Мацкевий Л., Лукомський Ю.

2002 Пам'яті Олександра Овчиннікова // МДАПВ. – Львів – Вип. 8. – С. 177–179.

Населення Прикарпаття і Волині...

1976 Населення Прикарпаття і Волині за доби розкладу первіснообщинного ладу та в давньоруський час. – Київ. – 221 с.

Науковий архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (НА ІУ ІК)

Особова справа В. Ауліха. – № 65. – арк. 1–113.
Особова справа Р. Багрія. – № 3. – арк. 41–113.
Особова справа В. Гупало. – № 347. – арк. 5–23.
Особова справа О. Джеджори. – № 67. – арк. 24–79.
Особова справа О. Корчинського. – № 21. – арк. 126–173.
Особова справа Ю. Лукомського. – № 723. – арк. 2–23.
Особова справа О. Ратича. – № 253. – арк. 57–93.
Особова справа М. Рожка. – № 37. – арк. 53–131.
Особова справа І. Свєшнікова. – № 38. – арк. 23–193.
Особова справа В. Петегирича. – № 688. – арк. 21–34.
Особова справа М. Филипчука. – № 44. – арк. 197–232.

Оприск В.

1997 Сільські поселення Верхнього Подністров'я і Волині // Моця О. П. , Коваленко В. П. , Петрашенко В. О. Південноруське село IX–XIII ст. – К. – С. 144–151.

Ратич О. О.

1956 Археологічні пам'ятки Львова і околиць // Нариси історії Львова. – Львів – С.103–112.

1957 Древньоруські археологічні пам'ятки на території Західних областей УРСР. – Київ. – 95 с.

1961 Древньоруські матеріали з розкопок 1955–1956 рр. на Замковій горі у Львові // МДАПВ. – Львів – Вип. 3. – С. 115–127.

1976 Населення Прикарпаття і Волині в епоху Київської Русі та в період феодальної роздробленості // Населення Прикарпаття і Волині за доби розкладу первіснообщинного ладу та в давньоруський час. – Київ. – С. 132–207.

Рожко М. Ф.

1996 Тустань – давньоруська наскельна фортеця. – Київ. – 240 с.

Романова Д.

2002 Археологічні дослідження Романа Багрія на теренах Львова і Львівщини // МДАПВ. – Львів. – Вип. 8. – С. 44–47.

Ситник О.

2004 Археологічний музей Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ // Енциклопедія Трипільської цивілізації. – Київ. – Т. ІІ. – С. 29.

2012 Археологічна наука у Львові. Перша половина XX століття. – Львів–Жешів. – 365 с.

Свєшніков І.

1984 Розкопки в Звенигороде на Белке // АО 1982 года. – С. 328.

1987 Звенигород. Краєзнавчий нарис. – Львів. – 48 с.

1990 Звенигород // Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский периоды). – Київ – С. 107–110.

1990 Дослідження давньоруського Звенигорода в 1982–1982 роках // Археологія. – К. – №57. – С. 94–101.

Свєшніков І., Нікольченко Ю.

1982 Довідник з археології України. Ровенська область. – Київ. – 113 с.

Смішко М.

1959 Археологічні дослідження в Західних областях України за роки радянської влади // МДАПВ. – Львів. – Вип. 2. – С. 5–28.

Терський С.

1998 Володимир Шолом'янцев-Терський та археологія Заходу України // МДАПВ. – Львів. – Вип. 7. – С. 56–58.

Петегирич В.

1974 Галичская экспедиция // АО 1973 года. – Москва. – С. 240–241.

1995 Кургани волинян поблизу с. Майдан-Липенський // МДАПВ. – Львів. – Вип. 6. – С. 238–249.

2001 Початки Белза і Буська та формування їх соціально-топографічної структури в X–XIV ст. // Галичина та Волинь у добу середньовіччя. – Львів. – С. 199–209.

2006a Село над Полтвою – попередник Львова // Історія Львова. – Т. 1. – Львів. – С. 34–37.

2006 Олексій Ратич – дослідник пам'яток княжої доби Прикарпаття і Волині // МДАПВ. – Львів. – Вип. 10. – С. 11–16.

2010 Внесок Вітольда Ауліха у дослідження Княжого Галича // МДАПВ. – Львів – Вип. 14. – С. 11–15.

Петегирич В., Оприск В.

1998 Життєвий шлях і наукова творчість Вітольда Ауліха // МДАПВ. – Львів – Вип. 7. – С. 40–46.

Oksana ADAMYSHYN

RESEARCHING OF KIEV RUSS PERIOD BY SCIENTISTS OF DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY OF THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES OF ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINIAN SSR

It has been done attempt to show contribution by employees of archaeological department of Institute of social sciences of Academy of Sciences of Ukrainian SSR as concerns researching of Kiev Russ's monuments in West Ukraine. Also it is accented the attention at the traditions and main achievements of Halychyna archaeologists, who laid the foundations of archaeological science, which contributed to the effective continuation of the researches. In the text it is briefly described and generalized the stock collection of Kiev Russ's period in Archaeological museum of I. Krypiakevych Institute of Ukrainian studies of National Academy of Science of Ukraine.